א באזוך ביי די אידען אין די אמאזאנאס

פון י. ע. עטינגער.

ד. דונקעלמאן
פארטרעט די היגע ציוניסטען ביי דער קאנווענשאן

מיט פיער הונדערט יאר צוריק האָבן זייערע אור־אור־עלטערן געמוזט ארויס פון שפאניען און פארטוגאל אין אוועק אין מאראקא, און מיט א הונדערט יאהר צוריק האבען זיך די ערשטע מאראקאנישע אידען אראָפּגעלאָזט קיין פארא. די וויכטיגסטע און גרעסטע פארט־שטאדט אין דער בראזיליאנישער מדינה פארא, דאָרטען וואו דער אמאזאנא־טייך — לויט'ן גרויס דער דריטער טייך אין דער וועלט — פאלט אריין אין אטלאנטישען ים, אונטער דעם בערענגרינען עקוואטאר הימעל. געקומען זענען זיי אהער זוכען א מקום מנוחה און בעסערע ווירטשאפטליכע באדינגונגען און ביי א פאלק וואס זיין שפראך (פארטוגעזיש) איז עהנליך צו זייער מאמע־לשון, צו דעם אלטען שפאנישען ישארגאָן, דעם שפאניאליש. פון פארא האבען אט די מאראקאנער אידען זיך א רוק געטאָן וויינטער, טייך ארויף, און אריינגעדרונגען טיעף אין אמאזאנאס לאנד. וועלכער לינט הינטער פארא און זענען פארגאנגען אין די פּעריאנישע אמאזאנאס אריין. די איינוועגדערונג אין פארא און דאס אריינדרינגען אין אמאזאנאס ציהט זיך נאך, כאטש אין א לאנגן זאמען טעמפּא. ביז היינטיגען טאג. די אידען אין בראזיל — אשכנזים און ספרדים — דערצעהלען זיך אן א סך מעשיות פון די אידען אין פארא. פון זייער גרויס עשירות, זייער פרומקייט און זייער מורא'דיגער אפּגעריסענקייט פון אונזער נאציאנאלער באוועגונג אין די לעצטע פאר צעהנדליג יאהר. ביז היינט האט זיי ניט באזוכט קיין איינציגער שליח פון דער ציאָניסטישער אראנזאנזאציע, אפילו די ציוניסטישע פעדעראציע אין ריא־דע־זשאנעריא האט ניט געפרוּבט ביז היינט פארבינדען זיך מיט אט דעם אינטערעסאנטען עלעמענט צווישען אונזערע "נחלי ישראל". דעם אמת זאגענדיג גע־דויערט טאקע א רייזע פון ריא ביז פארא ניט ווייניגער ווי צעהן טעג, אזוי אז אחין און צוריק דארף מען רעכענען א חודש. און דאריבער האב איך מיך זייענדיג אין ריא, ווען די צייט איז מיר נעווען קורץ, ניט געקענט אנשלייסען זיך צו מאכען א שפּאציר אויף א חודש צייט. איצט אבער אז איך בין שוין געווען אין פערנאנבוקא, וואס איז מיט פינף טעג נעהענטער צו פארא, און מען האט מיך פון אלע זייטען פארזוואָרפען מיט טעלעגראמעס איך זאָל לכען השם און טובת אונזער ענין באזוכ־לען פארא — האב איך דעם שפּאציר גע־מאכט און בין גאנץ ווייט פון חרטה האב־בען, ווייל ניט קיין שפּאציר איז דאס גע־ווען, נאר אז אמת'ע עקספּעדיציע.

אנקומענדיג אין פארא, זי הייסט אויך "בעטלעם" וואס דערכאנט זייער בית לחם און האט א פארשטעדטעל מיט'ן נאמען "נצרת") האב איך זיך דערוואוסט אז אויף מאראנען איז דא א שיף וואס עהנטס טייך־ארויף קיין מאנאאס, די חויפּט־שטאדט פון דער מדינה אמאזאנאס, וואו עס געפינט זיך די צווייטע לויט'ן גרויס קהלה אין דער געגענט. אזוי אז מיט די אידען פון פארא־בעטלעם גופא וועל איך זיך באקענען ערשט צוריק קומענדיג פון מאנאאס.

וואס פאר א וואונדערבארער עקס־קורסיע איז דאס געווען דער וועג אויף 6—8 קילאָמעטער ברייטען טייך אמאזאנאס איז אונבאשרייבליך שעהן. גלייך אין אנפאנג נאך עטליכע שעה פאהרען, קומט מען אריין אין די "טויזענדע אינזלען" — א וואלד פון אינזלען אהן א צאל, צישאטען ווילד אויף אלע זייטען. דעם נאנצען ערשטען טאג דרעהט מען זיך צווישען די דאזיגע אינזלען ביז מען קומט אין גאנץ ענגע וואסער־קאריידאָרען, די "ענג־פאסען" (בין המצרים) און דאן ערשט ארויס אין פרייען טייך. פון ביי־דע זייטען, אפטמאל ניט מעהר ווי אכט מעטער ווייט פון שיף הויפּט זיך הויך אין הימעל א צויבערדיגער מאיעסטעטישער עקוואטאר־וואלד. דעם ערשטען טאג באהערשט דעם וואלד די גראנדיעזע שלאנקע פאלמע, איבערהויפּט די מיר־טוס־פאלמע, וועלכע שיסט ארויס הויך אי־בער'ן פלאנצען־ים. אויף מארגען בייט איהר שוין אפּ דער גומי־ביום מיט זיין ריזיגער קאלאסאלער געשטאלט, גרויס און הערליך. אונטער די דאזיגע וואונדער־ביימער פלעכט זיך אן אן אויפהער דער דזשינגעל, א געריכטער צויבער־מיש־מאש פון גראזען און נידריגע פלאנצען, באַ־דעקט מיט גירלאנדען, ליאנען און אן אומ־ענדליכער פארשיידענקייט און אין די וואונדערבארסטע פארמען און פארבען, וואס די מענשליכע קונסט איז גארניט בכח צו באשרייבען.

* * *

די שטאדט מאנאאס, וואס ליגט אין ווינקעל פונ'ם טייך ריא־ניגרא, פאלט אריין אין אמאזאנא־טייך. איז געבויט געווארען אין יאר 1848. נאכדעם ווי די מדינה אמאזאנאס האט זיך אפּגעטיילט אדמיניסטראטיוו פון דער מדינה פארא נאך דער דריי־טעגיגער רייזע אויפ'ן טייך צווישען דעם ווילדען אור־וואלד, וואו מען זעהט גאנץ נאקעטע, ריינע און האלב־ריינע אינדיאנער און זייערע פרימיטיווע רודער־שיפלאך — זענען די מאדערנע נא־סען און הייזער אין מאנאאס ווירקליך א גרייסע איבערראשונג. מאנאאס איז גע־ווען אן איבערראשונג אויך פאר מיינע בראזיליאנישע רייזע־ברידער. די באפעל־קערונג 80.000 נפשות, — א זאך וואס איך וואלט מיר קיינמאל ניט פארגע־שטעלט, ווייל איך האב אויף מיין לעבען זענען מאנאאס קיינמאל ניט געלעזען — האט אונז, און מיר באזונדערס, אויפגענו־מען אזוי ווי דער שטיינער אין אויפצונע־מען אין א נייעס, ערשט ניט לאנג אנטי־דעקטען. און פריינדליכען, ווארמען, ליעבעטיגען, אויטאמאביליען, עלעקטרישע טראמוויען און טאן־געבענ־דע ענגלענדער.

מען פיהלט זיך דא כמעט ווי אין אן ענגלישער קאלאניע. ענגלישע עלעק־טרישע באלייכטונג, ענגלישע טראמוויען מיט ענגלישע אויפשריפטען, אן ענגלי־שער האפען־ביי פון דער געזעלשאפט "מאנאאס־האמבורג, ענגלישע טעלעגראַ־פען־דראהטען, אן ענגלישע באנק — אן א הויכער אמאזאנישער בעאמטער האט מיר נאך צוגערעכענט צו דעם — ענגלישער עקאָאיזם. די ענגלענדער מאכען דא א גרויס פארמעגען. שפּילען טענים, טרינ־קען וויסקי אין בלייבען דער געגענט ווילד פרעמד. די באפעלקערונג צאהלט זיך רוהיג די שטייערען וואס זענען פעסטגע־שטעלט פאר די ענגלישע אונטערנעהמונ־גען, באוואונדערען שטארק די ענגלישע עקשנות און נעהמען זיך שטארק איבער דערמיט וואס די ענגלענדער מאכען דא ביי זיי ווירטשאפטליכע קאלאניאל־פּאליטיק. מען איז אויך שטאלץ דערמיט וואס יא־פאנער האבען אנגעהויבען קאלאניזירען אמאזאנאס און אויך דערמיט וואס פארד האט אנגענומען פאר א יאהרען א קאנצע־סיע אויף א מיליאן העקטאר לאנד. דאס — זאגען זיי — זענען אלץ סימנים ווי ריכטיג עס איז דער שפּריכווארט וואס נעהט דא ארום, אז "אז אמאזאנאס איז דער רעזערוואואר פאר דער איבערבאפעל־קערטער מענשהייט".

די שטאדט־פארוואלטונג פון מא־נאאס באזיצט א שטח פון 41.000 קוואד־ראט קילאָמעטער, אלזא, גרעסער ווי ארץ ישראל, בעלגיע אדער האלאנד. די יא־פאנישע קאלאניסטען די ערשטע קאקא־שאפט הויבען איצט אן פלאנצען מיט יא־פאנישע קאלאניסטען די ערשטע קאקאָ־פּלאנטאציעס. פארד אפּישידט דא טאג־טעגליך אין דער לאקאלער פּרעסע, אז ער זוכט ארבייטער אויף פארהעלטניסמעסיג גרויסע פּרייזען, 12 מיליריים (זעקס שי־לינג) א טאג מיט פרייע וואוינונג, עסען און מעדיציניש באהאנדלונג. דער טעקסט פון פארד'ס קאנטראקט מיט דער רעגיע־רונג איז א ביכטיגער טשארטער, ווי מיר האבען נאר אמאל געקענט חלומ'ן און גע־דענקען . . .

די יאפאנער, ווי געוואנט, פלאנצען אין אזעלכע בנינים וואס זענען בכח צו אימפּאנירען — דעם אמאזאנישען טעאטער מיט זיינע פאפּוגאי־גרינע דאך־פּוצונ־גען, דער געאגראפיש־היסטאָרישער אינסטיטוט, דער גרויסארטיגער דענקמאל פון זכר צו דער ערעפענונג פון אמאזא־נאס פאר דער גרויסער וועלט און א סך אנדערע. עס איז באמת געווען א זעל־טענע איבערראשונג צו געפינען דא, 1600 קילאָמעטער ווייט פון פארא, אזא מעב־טיגען קולטור־צענטער, מיט שולען, ביב־ליאָטעקען, טעאטערען, אויטאָמאָ